
DOĞU-BATI ARASINDA DEMOKRAT PARTİ DIŞ POLİTİKASI

Hüseyin BAĞCI Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

*Mehmet ŞAHİN** Gazi Üniversitesi*

BETWEEN EAST AND WEST: DEMOCRAT PARTY FOREIGN POLICY Abstract

The most determinant factor in Turkish Foreign Policy during the 1950's was "security" concerns. Due to the Soviet threat, Turkey aligned with the West, joined Western institutions or became the leader of organizations that sought Western interests in the region such as the Baghdad Pact in order to ensure the country's security. Moreover, Turkey showed efforts to be an ally of the West by actively involving with the Western policies in the Middle Eastern conflicts (i.e. Suez, Syria, Lebanon, Iraq). Due to Turkey's image of a state "protecting the Western interests", nationalist Arab countries showed massive reaction. As a result of this, Turkey moved away from the Middle East/Arabs and stepped into an unprecedented relationship with the West. Although relations with the West demonstrated a possibility of problem due to the Cyprus Dispute, the issue was temporarily solved when the Zurich-London Agreements were signed. In the 1960's Turkey had to re-evaluate the policies aligned with the West because of Turkey's negative image amongst the Arabs in the Middle East during the 1950's.

Key Words: Democrat Party, NATO, Turkish-American Relations, Soviet Union, Middle East

* Prof.Dr., ODTÜ, İ.İ.B.Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Yrd. Doç.Dr., Gazi Üniversitesi İ.İ.B.Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Özet

1950'li yılların Türk Dış politikasının temel belirleyici faktörü "güvenlik" kaygıları olmuştur. Bu dönemde Sovyetler Birliği tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye, Batı'ya yakınlaşarak ve Batı kurumlarına dâhil olarak veya Bağdat Paketi örneğinde olduğu gibi bölgede Batı çıkarlarını korumayı amaçlayan örgütlere öncülük ederek güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda Orta Doğu'da ortaya çıkan krizlerde (Süveyş, Suriye, Lübnan, Irak) Batı yanlısı aktif rol oynayarak Batı'nın sadık bir müttefiki olduğunu ortaya koyma çabası içinde olmuştur. Bu dönemde yürütmüş olduğu özellikle Orta Doğu'daki faaliyetleriyle Türkiye "Batı çıkarlarını gözetten" bir devlet görüntüsü verdiği için milliyetçi Arap devletlerinin çok büyük tepkisini çekmiştir. Bu sayede Türkiye Orta Doğu/ Araplardan uzaklaşırken, Batı'yla alternatifsiz bir ilişki içine girmiştir. Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla Batı'yla sorun yaşama ihtimali belirse de sorun Zürih-Londra Antlaşmalarıyla geçici çözüme kavuşmuş oldu. 1950'li yıllarda Türkiye özellikle Orta Doğu'da Araplarda kötü imaj bırakan Batı yanlısı politikasını 1960'lı yıllarda yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, NATO, Türk-ABD İlişkileri, Sovyetler Birliği, Orta Doğu

Giriş

Demokrat Parti dönemi, Türk dış politikasında ciddi değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Her ne kadar söz konusu dönemde Türk dış politikasında ciddi kırılmalar olsa da bu kırılmaların işaretleri, 1940'lı yılların birinci yarısında ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ve bölgesel dengelerde yaşanan önemli değişiklikler, Türkiye'nin 1925'ten bu yana yürütmekte olduğu "tarafsızlık" politikasını terk etmesine sebep oldu.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Sovyetler Birliği önemli bir güç olarak ortaya çıktı. İngiltere ve Fransa'nın savaştan yıpranarak çıkması başta Türkiye'nin çevresi Orta Doğu olmak üzere Avrupa'da bir güç boşluğunun doğmasına sebep oldu. ABD'nin Avrupa'dan uzak bir kıta devleti olması ve geleneksel "yalnızlık" politikası düşünüldüğünde, Sovyetler Birliği, savaş sonunda nerdeyse Avrupa'nın en güçlü devleti görünümü arzetydi.

Savaş sonunda Orta Doğu'da güç boşluğunun ortaya çıkması ve bu boşluğu Sovyetler Birliği'nin doldurmak isteyerek,¹ büyük bir çaba içine girmesi Türkiye'yi dış politikada yeni arayışlara itti. Stalin'in 1945'de Türki-

¹ Rusların Orta Doğu'ya bakışı için bkz: Yevgeni Primakov, *Rusların Gözüyle Orta Doğu*, Timaş Yayınları, Çev. Olga Tezcan, İstanbul, 2009.

ye'nin Kars ve Ardahan illerinin Sovyetler Birliği'ne bırakılması ve Boğazların ortak savunması yönündeki istekleri Türkiye'yi Batı'yla ilişkileri geliştirmeye sevk etti.² II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği tehdidi karşısında yalnız kalma endişesiyle Türkiye, Batı devletleriyle ilişkiler geliştirme yolunu seçerken, aynı zamanda, Batı kurumlarına dâhil olmaya da çalıştı.³

Batı ile Yakınlaşma

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Sovyet tehdidi, Türkiye'yi başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerle sıkı dostluk ilişkileri kurmaya yöneltti. Bu dönemde Türkiye geleneksel "*tarafsızlık politikası*"nı bırakmak durumunda kalırken, ABD de geleneksel "*tecrit*" politikasını bırakarak Sovyet yayılmasını önlemek amacıyla "*çevreleme politikası*"nı uygulamaya başladı ve dünyanın çeşitli bölgelerinde, o bölge devletleriyle siyasi, askeri ve ekonomik içerikli ittifaklar kurmaya yöneldi.⁴

1947 yılı başlarında, Türkiye'nin stratejik önemine rağmen İngiltere'nin Türkiye'ye yapmakta olduğu geleneksel ekonomik ve askeri yardımı kesmeye karar vermesi üzerine, İngiltere'nin de telkinleriyle ABD, Sovyet Rusya tehdidine karşı Türkiye ve Yunanistan'a tarihe Truman Doktrini⁵ olarak geçecek olan yardım programı ile ekonomik ve askeri yardım yapmaya başladı. Yardım programının açıklanmasıyla ABD o zamana kadar sürdürmekte olduğu geleneksel dış politikasını değiştirdiğini ve Sovyet yayılmacılığını önlemek için evrensel bir sorumluluk alması gerektiğini göstermiş oldu. Truman Doktrini'nin Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemi ise, iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcına da işaret etmesidir.⁶

Türkiye açısından Truman Doktrini gerekli görülüyordu. Çünkü bir taraftan II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye yönelmiş olan Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesi, diğer taraftan ülkenin gelişimi için gerekli olan yabancı sermayenin sağlanması gerekmektedir.⁷

² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, METU Press, 2. Baskı, Ankara, 2001, s. 129, Boğazlar hakkında ki Sovyet notaları ve Türkiye'nin cevabi notaları için bkz: Melih Aktaş, *Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 163-201.

³ Rus tehdidi her zaman Türkleri Batı'ya yaklaştırmıştır. Nitekim Çarlık Rusyası tehdidiyle karşılaşan Türkler, Batı'yla ilişkilerini geliştirmiş ve Batı kurumlarına dâhil olma çabası içinde olmuştur.

⁴ Bağcı, *a.g.e.*, s.3

⁵ 12 Mart 1947'de kabul edilen Truman'ın yardım programında Yunanistan ve Türkiye için toplam 400 milyon dolarlık ekonomik yardımın yanı sıra, askeri ve sivil danışmanlarında bu ülkelere gönderilmesi ön görülüyordu.

⁶ Bağcı, *a.g.e.*, ss. 4-6.

⁷ Bağcı, *a.g.e.*, s. 6.

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalması ve söz konusu tehdide karşı Truman Doktrini'nin açıklanması, Türk dış politikasının felsefesinin değişmesine ve dolayısıyla Batı'yla sıkı ilişkiler kurmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Batı öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmak Türkiye'nin temel hedefi olmuştur.⁸

Truman Doktrini ile Türkiye, ABD'den ekonomik, askeri ve siyasi destek alırken, bu desteğin gereği olarak Orta Doğu'da bazı dış politika sorumlulukları da üstlenmiştir. Truman Doktrini'nin Türkiye üzerindeki ilk etkisi Türkiye'nin Filistin sorununda takındığı tavırda ortaya çıkmıştır.⁹ Türkiye Truman Doktrini'nin açıklanmasına kadar Arap-İsrail sorununda Arap ülkelerinin politikalarını desteklemişti. Truman Doktrini ile ABD'den yardım almaya başladıktan sonra Türkiye'nin bu konudaki siyasi yaklaşımında değişiklik olmuştur. Önceleri bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını savunan Türkiye, politika değişikliğine giderek kuruluşundan dokuz ay sonra İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman nüfusa sahip ülke olmuş ve Yahudi asıllı vatandaşlarının İsrail'e göç etmelerine izin vermiştir. Türkiye'nin Arap-İsrail konusundaki bu politika değişikliği Arap ülkeleri ile yıllarca sürecek olan bozuk ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Bunun yanında güvenlik kaygılarından dolayı Batı ile birlikte hareket etmesi Türkiye'nin bağımsızlığını yeni kazanan Asya ve Afrika ülkelerine karşı davranışını da etkilemiştir.¹⁰

NATO'nun Kurulması ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi

II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da etkin bir güç olarak ortaya çıkması, akabinde 1948 yılında Berlin'in Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi ve Çekoslovakya'da komünist partinin iktidarı ele geçirmesi bir güvenlik ve savunma örgütü olan NATO konseptinin ortaya çıkmasına neden oldu.¹¹ 4 Nisan 1949'da Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD Dışişleri Bakanları Washington'da Kuzey Atlantik Anlaşması'nı imzaladılar.¹²

NATO konseptinin ortaya çıkışı Türk devlet adamlarını memnun etmişti. Fakat çok istenmesine rağmen Türkiye'nin NATO'nun hazırlık çalış-

⁸ Bağcı, *a.g.e.*, s. 8.

⁹ Mehmet Gönülbol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının 20 yılı, 1947-1965", *SBF Dergisi*, Cilt XXI, No I, 1966, s.160

¹⁰ Bağcı, *a.g.e.*, s. 9

¹¹ Bağcı, *a.g.e.*, s.9

¹² Bağcı, *a.g.e.*, s.12

malarına davet edilmemesi ve söz konusu savunma konseptinin sadece Kuzey Atlantik Bölgesi ülkeleriyle sınırlı kalacağı düşüncesiyle hareket edilmesi Türkiye'yi hayal kırıklığına uğrattı.¹³

Buna rağmen Türkiye NATO ile Akdeniz bölgesinde bir bağlantı için çaba içine girdi. Buradaki amaç Türkiye'yi NATO savunma grubuna dahil etmektir. NATO dışında kalan Türkiye; İtalya, Türkiye ve Yunanistan'ı içine alacak şekilde bir Akdeniz Paketi'nin kurulmasının gerekliliğini anlatmaya çalıştı. NATO üyeliğine değişik yollardan ulaşmaya çalışan Türkiye, NATO tarafından olumlu karşılanmadı. Türk devlet adamları, Türkiye'nin neden bu savunma sistemi dışında bırakıldığını ve dolayısıyla Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı yalnız bırakılmasını anlamalarını zorlaştırıyordu. NATO üyelerinden gelen olumsuz yaklaşımlara rağmen Türkiye, Atlantik Paketi'nin Akdeniz bölgesini de içine alacak şekilde genişletilmesi için her türlü çabayı ortaya koymaya devam etti.¹⁴

14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'nin serbest seçimleri kazanması Cumhuriyet tarihinin ilk iktidar değişikliğinin yaşanmasına neden oldu. Başbakan Adnan Menderes'in kurduğu yeni hükümet, Batı yanlısı bir politika gütmeyi amaçlıyordu. Yani yeni hükümetin politikası 1945'den sonra Türkiye'nin değişen/Batı yanlısı olan politikasını devam ettirmek anlamına geliyordu. Türkiye'nin Batı'ya anlaşmalarla bağlılığı özellikle Menderes'in Başbakanlığı döneminde, Türk-Amerikan ilişkileri şeklinde devam etti. Menderes Hükümeti, Türkiye'nin politik çıkar ve hedeflerinin Batı'nın dış politik çıkar ve hedefleriyle örtüştüğünü ve bunun da ABD ile sıkı işbirliğinden geçtiğini düşünüyordu.¹⁵ Ancak bu şekilde 1945 yılından itibaren ortaya çıkan Sovyet tehdidinin üstesinden gelinebilirdi.

NATO'ya Girişin Bedeli: Kore Savaşı'na Katılım

25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore kuvvetlerinin Güney Kore'ye saldırımları Kore Savaşı'nın başlamasına neden olurken, Türkiye'ye de NATO'ya giriş için büyük bir fırsat verdi. Hatta Kore Savaşı olmasaydı, Batı ittifaklarında yer alabilmek için Türkiye bir Kore yaratmak zorunda kalacaktı. Zira, Türkiye NATO'ya girebilmek için bir koza ihtiyaç duymaktaydı.¹⁶

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore'yi Güney Kore'ye saldırmakla suçlayıp, Kuzey Kore'ye karşı askeri ve ekonomik yaptırımlar

¹³ Yuluğ Tekin Kurat, "Turkey's Entry in the NATO", *Foreign Policy*, December, Ankara, 1983, s.68

¹⁴ Bağcı, a.g.e., ss.11-12

¹⁵ Bağcı, a.g.e., s.129

¹⁶ Aktaş, a.g.e., s.52

uygulama kararı aldı. Bunun yanında BM tüm üye ülkelere Güney Kore'ye yardım çağrısında bulundu.¹⁷ BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısını fırsat bilen Menderes Hükümeti'nin önde gelen kişileri 18 Temmuz 1950'de Yalova'da bir araya gelerek, Kore'ye asker gönderme kararı aldılar.¹⁸

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, modern Türk tarihinde "istisnai" bir durumdur. Çünkü o zamana kadar Türkiye, "kendi sınırları dışında" herhangi bir askeri harekate veya müdahaleye dahil olmaktan kaçınmıştı. Geçmişle kıyaslandığında Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararı "cesaretli" bir karardı. Türkiye'nin "kızıl tehlike"ye karşı Batılı ülkelerle birlikte güvenlik safına katılım, yeni seçilmiş Menderes Hükümeti tarafından atılmış "radikal" ve "yeni" bir adımdı.¹⁹ Ayrıca söz konusu karar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılmadığı ve Meclis kararı alınmadığı için Türkiye'de yeni iş başına gelen Menderes Hükümeti açısından "cesur" sayılabilecek bir adımdır. Bu tarz bir davranışla Menderes Hükümeti, "aktif" ve "dinamik" bir dış politika takip edeceğinin işaretini vermiş oldu.²⁰ Dönemin muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)'nin üyelerinin bazıları Kore'ye asker gönderme kararını Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmişler, ancak prensip olarak Kore'ye asker gönderme olayını onaylamışlardır.²¹

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü 25 Temmuz 1950'de BM Genel Sekreteri Trygve Lie'ye gönderdiği telgrafında Türk Hükümeti'nin Kore'ye 4500 kişilik bir askeri birlik göndermeye karar verdiğini bildirdi.²² Böylece Türkiye, BM'nin kararına ABD'den sonra ilk olumlu karşılık veren ülke oldu. Türk Hükümeti, o zamana kadar arkasında Sovyetler Birliği'ne güvenerek Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırısına karşı hiçbir adım atmamış olan Fransız ve İngiliz hükümetlerini yumuşak bir dille de olsa eleştiriyordu. Türk hükümeti atmuş olduğu hızlı adımla diğer ülkeleri de sorumluluk altına soktuğuna inanıyordu. Benzer bir durumla karşılaştığında Türkiye, diğer ülkelerinde kendisinin yardımına geleceğine inanıyordu.²³ Bundan şu sonuç çıkmaktaydı: NATO dışında kalan Türkiye, Kore'ye asker göndererek kendini korumayı amaçlamıştır.

¹⁷ NATO, *Tatsachen und Dokumente*, Brüssel, 1976, s.31

¹⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", 1923-1973, *Bulleten*, Vol. 39, Nisan 1975, s. 274

¹⁹ FO 371/187948-92669/RK-1071/20

²⁰ Feroz Ahmad, *The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975*, London, 1977, ss. 390-391

²¹ Bağcı, a.g.e., s.130

²² Türkiye savaşın ilk üç yılı içerisinde Kore'ye 29.882 asker gönderdi. Gönderilen bu askerlerden 717'si öldürüldü. 2.246'sı yaralandı. 16'sı kayboldu ve 219 u esir düştü. (Bağcı, a.g.e., s. 25)

²³ Bağcı, a.g.e., s.21

Kore'ye asker göndermekle Türkiye, hem Türklerin Batılı olduğunu hem de Batı'ya sadakatini ve önemini ortaya koymuş oldu. NATO dışında kaldığı için Türkiye Kore'ye asker göndererek bu suretle BM'ye bağlılığını ispatlayarak savunmasını güçlendirmiş oldu.²⁴

NATO üyesi ülkeler, Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasıyla Türkiye'nin NATO'da yer almasına sıcak bakmaya başladılar. Sovyetler Birliği Uzak Doğu'da bir savaş çıkarmaya cesaret ettiğine göre aynı şeyi Avrupa'da da deneyebilirdi. Böylece Batı savunması için Türkiye ve Yunanistan'ın önemi ortaya çıktı. Nitekim NATO Konseyi adına ABD Dışişleri Bakanı D. Acheson, 20 Eylül 1950 tarihinde Türkiye'yi Akdeniz'in savunmasıyla ilgili NATO çalışmalarına çağırdı.²⁵ Bu dönemde Türkiye, kendisinin Akdeniz, Balkanlar, Avrupa ve Orta Doğu'nun savunması ve güvenliği için stratejik konumuna vurgu yaparak çok önemli ve vazgeçilmez olduğunu anlatma çabası içindeydi.²⁶

15 Mayıs 1951 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmalarını İngiltere ve Fransa'ya teklif ettiği bildirildi. Ancak İngiltere Türkiye'yi NATO'ya dahil etmek yerine bu ülkenin kurulması düşünülen Orta Doğu Komutanlığı'nda görev almasını istiyordu. Türkiye'nin NATO'ya girebilmesi için İngiltere'yi ikna etmesi gerekiyordu. Türkiye, Atlantik Paktı'na üye olmadan Orta Doğu Komutanlığı'nın kurulmasına sıcak bakmıyor, ancak NATO'ya alındığı takdirde Orta Doğu savunmasında rol oynamayı kabul ediyordu.²⁷

Türkiye Orta Doğu'nun savunması konusunda üzerine düşeni yapacağı sözünü verdikten sonra, İngiltere'nin itirazını kaldırabildi.²⁸ Bunun üzerine NATO üyesi 12 ülkenin Dışişleri Bakanları, 15-20 Eylül 1951'de Ottawa'da yaptığı toplantıda Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Paktı'na alınmasına oybirliği ile karar verdiler.²⁹

Batı açısından Türkiye'nin NATO'ya girişiyle Orta Doğu'nun savunması garanti altına alınmış oluyordu. Türkiye açısından ise, NATO'ya girişin birçok anlamı vardı. NATO'ya üye olmakla Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında Batı'nın en önemli savunma örgütüne dâhil olmuş oldu. Ayrıca

²⁴ Bağcı, *a.g.e.*, ss. 25-26

²⁵ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Barış Kitap, Ankara, 2010, s. 43

²⁶ Bağcı, *a.g.e.*, s. 28

²⁷ Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, ss. 44-45

²⁸ Paktın kararının TBMM'de onaylanmasıyla Türkiye 18 Şubat 1952 de NATO'ya resmen üye oldu

²⁹ Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 46

Türkler için NATO'ya üyelik Avrupalı olmak anlamına geliyordu.³⁰ Bir anlamda Türkiye NATO'ya üye olmakla, Kore'ye asker göndermenin somut karşılığını almış oluyordu.

NATO üyesi Türkiye ve Orta Doğu

Türkiye'nin Arap ülkelerine karşı Orta Doğu'daki politikası II. Dünya Savaşı sonrası yeni bir yönelişin ilk işaretini vermesine rağmen³¹ asıl değişim Demokrat Parti Hükümeti'nin göreve gelmesiyle olmuştur.³² Özellikle NATO'ya üyelikle birlikte Türkiye, Orta Doğu gelişmelerinde Batı ile birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna karşı politikasını her dönemde etkilemiş olan Batı faktörü, esas ağırlığını 1950'li yıllardan itibaren göstermeye başlamış ve hatta temel belirleyici faktör haline gelmiştir.³³

Batı'nın Orta Doğu'daki çıkarları, Menderes Hükümeti tarafından Türkiye'nin kendi güvenlik çıkarlarına özdeş olarak görülmüş ve bu algı, Menderes Hükümeti'nin iktidardan uzaklaştırılmasına kadar geçerliliğini korudu. Menderes Hükümeti dış politika kararlarında, özellikle Orta Doğu'da bilinçli olarak Batı Klubü'nün aktif bir üyesi rolünü oynadı.³⁴

Soğuk Savaş³⁵ döneminin başlamasıyla, Sovyetler Birliği'nin yayılcı bir politika takip etmesinden dolayı, Orta Doğu'nun stratejik önemi artmaya başladı. Batı'nın, diğer bir deyişle ABD'nin stratejik planlamasında Türkiye, Yunanistan ve İran Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin yayılmasının önünde bir "kalkan" olarak algılanıyordu.

Orta Doğu'nun doğal kaynaklara, stratejik noktalara ve kıtalararası ulaşım yollarına sahip olması bölgeyi Batı için hayati kılıyordu.³⁶ Batı/ ABD için ve Türkiye için ortak hedef belirlenmişti: 1- *Sovyetlerin bölgeye yayılmasını engellemek*, 2- *Bölgede Sovyet yanlısı ülkelerin ortaya çıkmasına mani olmak*.

Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya yönelik yayılcı politikası yeni bir taktik anlayış içerisinde uygulandı. Söz konusu yayılcı politikanın teme-

³⁰ Bağcı, a.g.e., s. 35, Mim Kemal Öke-Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Demokratlar Klubü Yayını, Ankara, 2000, s. 81

³¹ Türkiye, BM Genel Kurulu'nun 194 sayılı kararıyla Arapların kurulmasını istemediği BM Uzlaştırma Komisyonu'nda ABD ve Fransa ile birlikte yer aldı. Ayrıca, Türkiye, 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk ülke oldu. Tayyar Arı, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)", Mustafa Bıyıklı, (Ed.), *Türk Dış Politikası-Cumhuriyet Dönemi*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008, s. 359

³² Bağcı, a.g.e., s.130

³³ Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 49

³⁴ Bağcı, a.g.e., s. 37

³⁵ Soğuk Savaş hakkında detaylı bilgi için bkz: John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Yapı Kredi Yayınları, Çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, 2008.

³⁶ Bağcı, a.g.e., ss. 37-38

linde bölge ülkelerine askeri ve ekonomik yardım yoluyla hedefe ulaşmak yatıyordu. Buna karşılık Türkiye, NATO ittifakı üyeleriyle komşu ülkeleri Sovyet tehlikesine karşı uyanık tutmak için çaba harcıyordu.³⁷ Böylece Sovyetler Birliği artık Orta Doğu'da Türkiye'nin en büyük rakibi olmuştu.³⁸

Bölgedeki gelişmeler Sovyetler Birliği'ni bölgede etkin kılarken, Türkiye'yi bölgeden uzaklaştırmaya başlamıştı. Sovyetler Birliği İsrail'i tanıyan ilk ülkelerden biri olmasına rağmen, taktik değiştirerek, İsrail ile 1950'li yılların başında diplomatik ilişkilerini keserek Arap tezini destekleme yoluna gitmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği bölgede her geçen gün yükselen Batı karşıtı Arap milliyetçiliğinin "savunucusu" rolünü de üstlenmiş ve binlerce askeri danışmanın Mısır ve Suriye'ye gönderilmesinin yanı sıra, bu ülkelere silah satışı da yaparak, bölgede etkili olmaya başlamıştır.³⁹

Menderes Hükümeti ise bütün politikasını Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'da yayılmasını engellemek üzere kurmuştu. Fakat Sovyet tehdidini bölgeden uzak tutmak isteyen Türkiye'nin gittikçe bölgeden uzaklaştığı gözlemlendi. Bunda başlıca etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması,
- Sovyetler Birliği'nin bölgede oldukça etkin bir şekilde faaliyet göstermesi,
- Bölge ve uluslararası politikalarda ABD/Batı ile ortak hareket etmesi,
- Bölgedeki imparatorluk geçmişi,
- Bölgede "Batı" ve "Osmanlı karşıtı" Arap milliyetçiliğinin etkin olması.

1950'lerin başlarından itibaren, Orta Doğu gelişmelerinde Türkiye ve Sovyetler Birliği zaman zaman karşı karşıya geldiler. Bu durum Türkiye'nin Orta Doğu politikasındaki önemli dönüm noktalarından birini oluşturan Orta Doğu Komutanlığı Projesiyle ortaya çıktı. Söz konusu proje, Türkiye'nin Orta Doğu'da Batı paralelindeki politikasının başlangıcı olduğu gibi, Orta Doğu'da Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya gelişinin de başlangıcı olmuştur. Soğuk Savaş'ın zamanla Orta Doğu'ya doğru kayması, Türkiye'yi Batı'yla yakınlaştırırken, bölgeden uzaklaştırmış ve Sovyetler Birliği ile de ciddi gerginliklerin içine sokmuştur.⁴⁰

İngiltere tarafından ortaya atılan Orta Doğu Komutanlığı Projesi başta Mısır olmak üzere Araplardan destek görmediği için başarısız bir girişim

³⁷ Bağcı, *a.g.e.*, s. 39

³⁸ Bağcı, *a.g.e.*, s. 38

³⁹ Bağcı, *a.g.e.*, s. 131

⁴⁰ Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, ss. 50-51

olarak kaldı. Buna rağmen Batı, Sovyetler Birliği tehdidini Orta Doğu'dan uzak tutmak için yeni girişimlerden geri durmadı. ABD'nin teşebbüsüyle başlatılan, Türkiye'nin çabalarıyla bir sonuca ulaşan, bölgenin savunması için yeni bölgesel pakt olan Bağdat Paktı oluşturuldu.⁴¹

Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla Türkiye Orta Doğu'nun politik gelişmelerinde daha fazla aktif rol oynamaya başladı. Menderes için Bağdat Paktı'nın imzalanmış olması, ulaşmak istediği "güvenlik zinciri"nin bir halkasını oluşturuyordu. Fakat büyük amaç ve çabalarla oluşturulan Bağdat Paktı, hedeflenenin tam tersi bir sonuç doğurdu. Pakt'a Irak dışında hiçbir Arap devletinin üye olmaması, başta Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap devletlerinin ve milliyetçilerinin Pakt'ı tehdit olarak görmeleri, Sovyetler Birliği'nin bölgeye girişinin önünü açtı. Pakt'ın kuruluşundan sonra bölgede Batı ve Türkiye karşıtlığı daha da arttı. Türkiye bir yandan Orta Doğu'ya hızla entegre olurken, aslında aynı hızla Arap Orta Doğu'su'ndan uzaklaşmaktaydı.⁴²

Bağlantısızlar ve Türkiye

Türkiye'nin Bandung Konferansına katılması ve tarafsızlık politikasına karşı takındığı tavır bugüne değin farklı biçimlerde değerlendirildi. Bir yandan Türkiye'ye Bağlantısız⁴³ ülkelerin liderliğini kaçırdığı suçlaması yapılırken, diğer yandan tarafsızlık politikasıyla hür dünya ülkelerinin gözünde itibarını artırdığı görüşleri savunulmaktadır. 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde 29 ülkenin katılımıyla Bandung'ta yapılan konferansa Türkiye'yi temsilen katılan Fatin Rüştü Zorlu yaptığı konuşmada komünist tehlikesine ve tarafsızlığa yönelik politikaların tehlikesine işaret etti. Konferansta yaşanan tartışmalar, F. R. Zorlu ile yeni bağımsızlığına kavuşan Afrika ve Asya ülkelerinin tarafsızlık politikası takip etmelerinin en akıllıca yol olacağını savunan Hindistan Başbakanı Nehru arasında bir "düello" şekline dönüştü.⁴⁴ Nehru, Akdeniz'deki tüm ittifakları reddediyor ve her ittifakın kendisine üye olarak katılan ülkelere güvenlik yerine güvensizlik getirdiğini savunuyordu. Ayrıca Nehru, NATO için ise, bu örgütün gerçekte Kolonyalizmin en güçlü koruyucularından biri olduğunu söylüyor ve bir Asya Afrika ülkesi

⁴¹ Bağdat Paktı hakkında detaylı bilgi için bkz: Bağcı, *a.g.e.*, ss. 60-74, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, ss. 51-78

⁴² Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, ss. 72-82

⁴³ Bağlantısızlar ve Bandung Konferansı hakkında bkz: Elif Yeneroğlu Kutbay, "Tarafsızlar ve Bandung Konferansı", Haydar Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara, 2008, ss. 531-536

⁴⁴ Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İstanbul, 1981, ss. 83-84

için bu iki kamptan birine ait olmanın kendi kendini aşağılama anlamına geldiğini dile getiriyordu.⁴⁵

Menderes Hükümeti tarafsızlığı kendi güvenliği için bir alternatif olarak görmüyordu.⁴⁶ Tarafsızlık politikasının Menderes Hükümeti tarafından uygun bulunmamasının temelinde anlaşmalar politikasının uygulanması yatıyordu. Bu da Türkiye'nin güvenlik çıkarlarının sadece bölge savunma ittifaklarının kurulmasıyla mümkün olacağı düşüncesine dayanıyordu.⁴⁷

İngiltere ve Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vererek ortaya çıkmış olan Asya ve Afrika'nın yeni ülkelerinin gözünde kendi güvenlik çıkarları nedeniyle tarafsızlık politikasını reddeden Türkiye'nin itibar kaybetmesi doğaldı. Menderes Hükümeti Türkiye'nin güvenlik çıkarlarının Batı ülkelerinin çıkarlarıyla aynı olduğunu düşünüyordu. Türkiye için esas tehlike Sovyetler Birliği ve onun "uluslararası komünizm" kisvesi altında yürüttüğü yayılcı politikasıydı. Bu nedenle, Türkiye'nin güvenlik çıkarları ile Bağlantısız ülkelerin güvenlik çıkarları birbirleriyle uyumuyordu.⁴⁸

Menderes Hükümeti dış politikada tarafsızlık politikasını uygun görmediğinden, bu konuda en ufak bir esneklik göstermedi. Menderes Hükümeti Sovyetler Birliği'nin Bağlantısız ülkeleri kendi çıkarları için kullanacağı görüşünde idi. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerle olan ilişkilerine hep şüpheyle yaklaştı.⁴⁹ Bağlantısız ülkeler de Batı ile hareket ettiği için Türkiye'ye karşı suçlayıcı ve olumsuz bir tavır içinde oldular.

Krizli yıllar ve Türkiye

Bağdat Pakti'nin imzalanması ile Orta Doğu'ya kayan Soğuk Savaş bölgesinde krizli yılların başlamasına neden oldu. 1950'li yılların ikinci yarısında meydana gelen 1956 Süveyş Krizi, 1957 Suriye Krizi, 1958 Lübnan Krizi gibi olaylar bölgede sıcak gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Kriz yıllarında Türkiye'nin çıkarları ile ABD/Batı'nın çıkarları benzer olduğundan Türkiye, Batı ülkeleriyle birlikte hareket etti. Türkiye'nin NATO ve Bağdat Pakti üyesi olması, Orta Doğu'da Batı yanlısı aktif bir tutum takınmasına neden oldu. Türkiye NATO ittifakına dâhil olurken verdiği sözleri gerçekleştirmek için Orta Doğu krizlerinde zaman zaman aşırıya kaçan Batı yanlısı tavır sergilemekten geri durmadı. Bir anlamda Türkiye, Orta Doğu krizlerinde NATO görevi icra etmeye çalıştı.

⁴⁵ Bağcı, a.g.e., ss. 59-60.

⁴⁶ Bağcı, a.g.e., s. 61

⁴⁷ Bağcı, a.g.e., s. 133

⁴⁸ Bağcı, a.g.e., s. 134, Kürkçüoğlu, a.g.e., ss. 78-82

⁴⁹ Bağcı, a.g.e., s. 134

Orta Doğu'da yaşanan krizlere Sovyetler Birliği doğrudan müdahil olmadığı için ABD de söz konusu krizlere direk dâhil olmuyordu. Bölgede Mısır ve Suriye Sovyetler Birliği'nin çıkarları doğrultusunda hareket ederken, Türkiye de Batı çıkarları adına aktif rol oynuyordu. Bir anlamda, Orta Doğu'da ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş vekiller üzerinden yürütülüyordu. Bölgede yaşanan krizlerde Türkiye Batı yanlısı ve tam anlamıyla tavizsiz bir politika izledi.

İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesine karşı birlikte Mısır'a saldırılarıyla patlak veren Süveyş Krizi⁵⁰ sırasında, Sovyetler Birliği'nin söz konusu saldırgan üç devlete ağır tehditler yöneltmesi ve ABD'nin de aynı yönde baskı uygulaması savaşın sona ermesini sağladı. Savaş sonunda Batı Orta Doğu'da prestij kaybına uğrarken, Sovyetler Birliği sanki Arap dünyasının haklarının koruyucusu konumuna geldi.⁵¹

Türkiye Süveyş Krizi sırasında net olmayan bir tutum sergiledi; İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırısını uluslararası hukukun bir ihlali olarak değerlendirmesine rağmen krizin esas sorumlusu olarak Mısır'ı gördü. Fakat bu arada Arap ülkelerinin tepkisini dikkate alarak, Büyükelçisini geri çekerek İsrail'e karşı sert bir tutum gösterdi.⁵²

Kriz sırasında ABD'nin dahi Sovyetler Birliği ile birlikte İngiltere ve Fransa'ya karşı duruş gösterdiği bu olayda, Türkiye'nin oldukça yumuşak bir politika takip etmesi Arapları gücendirdi.⁵³ Sonuç olarak Türkiye, Sovyetler Birliği tehdidini göz önünde tutarak yine ortaya koyduğu tavırla Orta Doğu'da Batı aleyhtarı güçlerle/Arap Milliyetçileriyle bir kez daha karşı karşıya geldi.⁵⁴

Süveyş Savaşı sonrasında, Orta Doğu'da artan Sovyetler Birliği gücü, ABD'yi bölgenin güvenliği için yeni tedbirler almaya sevk etti. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower 5 Ocak 1957'de kendi adıyla anılan "*Eisenhower Doktrini*"ni açıkladı.⁵⁵ Böylece, ABD Orta Doğu'da aktif bir aktör olarak varlık göstereceğini ilan etmiş oldu. ABD, Eisenhower Doktrini ile Orta Doğu'yla ciddi olarak ilgilenmeye başlamış ve ilk defa Orta Doğu sorunla-

⁵⁰ Süveyş Krizi hakkında detaylı bilgi için bkz: Türel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2009, ss. 107-116

⁵¹ Kemal Çiftçi, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010, s. 263.

⁵² Ömer Kürkçüoğlu-Melek Fırat, "Orta Doğu'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 629

⁵³ Kürkçüoğlu-Fırat, "Orta Doğu'yla İlişkiler", ... s. 629

⁵⁴ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası*, ..., s. 101.

⁵⁵ Eisenhower Doktrini hakkında detaylı bilgi için bkz: Bağcı, *a.g.e.*, ss. 84-90

rında Amerikan askerinin kullanılması öngörülmüştür. Türkiye Eisenhower Doktrini'ni desteklemekle kalmadı, aynı zamanda Orta Doğu'da bu Doktrinin uygulamaya konulabilmesi için hazır olduğunu beyan etti.⁵⁶ Eisenhower Doktrini, Orta Doğu'ya yönelik amaçlar taşımaya rağmen Türkiye'nin Orta Doğu devletleriyle ilişkilerini değil, ABD ile ilişkilerini geliştirmesini sağlamıştır.⁵⁷

Arap dünyasındaki Batı karşıtlığının yükseldiği bir dönemde, Suriye'nin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması Türkiye'yi ciddi şekilde endişelendirdi. Suriye'nin Temmuz 1957'de Sovyetler Birliği ile bazı anlaşmalar imzalaması ve söz konusu anlaşmaların Ağustos 1957'de açıklanmasıyla Suriye Krizi patlak verdi. Çünkü Sovyetler Birliği, Suriye ile imzaladığı anlaşmalarla Orta Doğu'da bir "köprübaşı" elde etmiş oluyordu.⁵⁸

Türkiye ile Suriye arasında yaşanan gerginlik Türk-Sovyet ilişkilerinin de gerginleşmesine neden oldu. Sovyetler Birliği Türkiye ve ABD'yi Orta Doğu'da saldırgan politikalar takip etmekle suçladı. ABD ise asıl tehdidin Sovyetler Birliği'nin desteklediği Suriye'den kaynaklandığını söyledi. Böylece Türkiye'nin yanında ABD'nin yer alması, Suriye'nin yanında ise Sovyetler Birliği'nin yer almasıyla iki süper güç ilk defa Orta Doğu'da karşı karşıya gelmiş oldu.⁵⁹

Krizin ciddi boyutlara gelerek uluslararası bir nitelik kazanması üzerine, taraflar daha yapıcı bir tutum içine girdiler. Daha sonra 1 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye'nin birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni(BAC) kurmaları ve Türkiye'nin 11 Mart 1958'de BAC'ı tanıması üzerine kriz sona erdi.⁶⁰

Lübnan'daki iç politik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan Lübnan Krizi'nde de Türkiye Batı yanlısı tavrını Suriye Krizi'ndeki kadar sert olmasa da sürdürmüştür. Kriz sırasında Türkiye, ABD'nin Lübnan'a asker çıkarmasını, İngiltere'nin Ürdün'e asker göndermesini destekleyerek ve ABD'nin İncirlik Üssü'nü kullanmasına izin vererek Batı'nın yanında olmuştur. Bunun yanında muhtemel bir müdahale için Türk Hava Kuvvetleri'nin de kullanılabileceğini Dışişleri Bakanı F. R. Zorlu vasıtasıyla ABD'nin Ankara Büyükelçisine bildirilmiştir.⁶¹

⁵⁶ Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Orta Doğu Politikası", Faruk Sönmezoğlu (Ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 3. Basım, 2004, a. 195.

⁵⁷ Mehmet Şahin, "Orta Doğu ile İlişkiler", Haydar Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara, 2008, s. 493

⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 251

⁵⁹ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası...*, s. 107

⁶⁰ Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası...*, s. 104

⁶¹ Şahin, a.g.m., s. 497

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta General Kasım liderliğinde gerçekleşen darbe ile birlikte Batı ile hareket eden tek Arap devleti de devre dışı kalmış oldu. Irak'taki darbe Menderes'in iktidara gelişinden bu yana sürdürmekte olduğu Batı yanlısı "*Aktif Orta Doğu*" politikası içinde büyük bir yıkım oldu. Kısaca Irak darbesi Türkiye'nin dış politikası için de bir "*darbe*" oldu.

Batı'yla Yaşanan Sorun: Kıbrıs

1950'li yılların ikinci yarısında Kıbrıs sorununun ortaya çıkması Menderes Hükümeti için beklenmeyen bir gelişme oldu. Kıbrıs Sorunu'nun 1954 yılında Yunanistan tarafından BM'ye getirilmesine kadar, Türkiye için bir "*Kıbrıs Sorunu*" yoktu. İlk ortaya çıktığında Kıbrıs Sorunu'nun Türkiye'nin iç ve dış politikası üzerinde ciddi etkilerinin olacağını kimse tahmin etmemişti.⁶²

Menderes Hükümeti önceleri ada da "*status quo*" politikasını savundu. Bu nedenle sorunun ilk ortaya çıktığı zamanlarda, basın eleştirilerine ve Kıbrıslı Türlerin sürekli mitingler düzenlemelerine rağmen, Menderes Hükümeti bu sorunu başlarda görmezlikten geldi. Menderes Hükümeti'nin bu tutumu, Türkiye'nin Yunanistan ile NATO içerisindeki askeri işbirliğini, Balkan Paktı çerçevesinde de sürdürmek istemesiyle açıklanabilir. NATO üyesi olan iki komşu ülke arasındaki ilişkiler uzun zamandan beri sıkıntısız yürümekteydi.⁶³ Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinde sorunlu ilişkiler başlamış oldu. Adayla ilgili diğer iki ülke olan Türkiye ile İngiltere Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de ortak çıkarlara sahip olduklarından ve ikisinin de NATO ve Bağdat Paktı üyesi olması hasebiyle, bölgenin güvenliğini tehlikeye atacak yeni bir sorun istemiyorlardı. Bunun sonucu olarak, her iki ülke Kıbrıs'taki siyasi ve askeri çıkarlarını zedelemekten Yunanistan'ı tavize zorladılar.⁶⁴

F.R. Zorlu'nun öncülüğünde kurulan Kıbrıs Komisyonu'nun çalışmaları sonucu Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın yanı sıra Ada'nın kaderinin belirlenmesinde "*belirleyici*" bir aktör olabilmiştir. Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için İngiliz ve Yunan temsilcilerle müzakerelerde bulunan F.R. Zorlu'nun başarılı çalışmaları sayesinde sorun Bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kurulmasıyla "*geçici*" olarak bir çözüme kavuşturulmuştur.

Türkiye TAKSİM, Yunanistan ise ENOSİS planlarından vazgeçecek, İngiltere ise Ada'da iki askeri üs bulundurma hakkı kazanarak Zürih-

⁶² Bağcı, *a.g.e.*, s. 135

⁶³ Bağcı, *a.g.e.*, s. 135

⁶⁴ Bağcı, *a.g.e.*, s. 135

Londra (1959-60) Antlaşmaları ile Kıbrıs Sorunu bir çözüme bağlanmış oldu. Söz konusu antlaşmalar Türk diplomasisinin bir başarısı olarak görülebilir. Çünkü bu antlaşmalarla, Türkiye Ada'daki muhtemel gelişmelere müdahale hakkı elde ederek, Ada üzerinde "hukuksal bir statü" kazanmış oldu. Buna göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan gibi "garantör" bir ülke olarak Ada'da 650 kişilik bir askeri garnizon bulundurabilme hakkına sahip oldu. Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikası planlanması, uygulanışı ve ulaştığı sonuç bakımından kendisinden sonra gelen hükümetlere siyasi, diplomatik ve hukuki temel oluşturacak bir yapı ortaya koymuş oldu.⁶⁵

Sonuç

1950'li yılların Türk Dış politikasının temel belirleyici faktörü "güvenlik" kaygıları olmuştur. Bu dönemde Sovyetler Birliği tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye, Batı'ya yakınlaşarak ve Batı kurumlarına dâhil olarak veya Bağdat Paktı örneğinde olduğu gibi bölgede Batı çıkarlarını korumayı amaçlayan örgütlere öncülük ederek güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda Orta Doğu'da ortaya çıkan krizlerde (Süveyş, Suriye, Lübnan, Irak) Batı yanlısı aktif rol oynayarak Batı'nın sadık bir müttefiki olduğunu ortaya koyma çabası içinde olmuştur. Bu dönemde yürütmüş olduğu özellikle Orta Doğu'daki faaliyetleriyle Türkiye "Batı çıkarlarını gözetken" bir devlet görüntüsü verdiği için milliyetçi Arap devletlerinin çok büyük tepkisini çekmiştir. Bu sayede Türkiye Orta Doğu/ Araplardan uzaklaşırken, Batı'yla alternatifsiz bir ilişki içine girmiştir. Sovyetler Birliği'nin saldırgan tavrı Türkiye'yi ABD/Batı'ya bağlarken, bölgede yaşanan krizlerde Araplar Sovyetler Birliği'ne bağlanmış oldu. Bu arada Türkiye Araplar ve Bağlantısızlar hareketinden uzaklaştı. Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla Batı'yla sorun yaşama ihtimali belirse de sorun Zürih-Londra Antlaşmalarıyla geçici çözüme kavuşmuş oldu. 1950'li yıllarda Türkiye özellikle Orta Doğu'da Araplarda kötü imaj bırakan Batı yanlısı politikasını 1960'lı yıllarda yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz, *The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975*, London, 1977.
- Aktaş, Melih, *Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema Yayınları, İstanbul, 2006.
- Arı, Tayyar, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)", Mustafa Bıyıklı, (Ed.), *Türk Dış Politikası-Cumhuriyet Dönemi*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008.

⁶⁵ Bağcı, a.g.e., ss. 135-136

- Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- Bağcı, Hüseyin, "Demokrat Parti'nin Orta Doğu Politikası", Faruk Sönmezoglu (Ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 3. Basım, 2004.
- Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, METU Press, 2. Baskı, Ankara, 2001.
- Çiftçi, Kemal, *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.
- Gaddis, John Lewis, *Soğuk Savaş Pazarlıkları, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Yapı Kredi Yayınları, Çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, 2008.
- FO 371/187948-92669/RK-1071/20
- Gönlübol, Mehmet-Ülman, Haluk, "Türk Dış Politikasının 20 yılı, 1947-1965", *SBF Dergisi*, Cilt XXI, No I, 1966.
- Kuneralp, Zeki, *Sadece Diplomat*, İstanbul, 1981.
- Kurat, Yuluğ Tekin, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", 1923-1973, *Belleten*, Vol. 39, Nisan 1975.
- Kurat, Yuluğ Tekin, "Turkey's Entry in the NATO", *Foreign Policy*, December, Ankara, 1983.
- Kutbay, Elif Yeneroğlu, "Tarafsızlar ve Bandung Konferansı", Haydar Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara, 2008.
- Kürkçüoğlu, Ömer- Fırat, Melek, "Orta Doğu'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Barış Kitap, Ankara, 2010.
- NATO, *Tatsachen und Dokumente*, Brüssel, 1976.
- Öke, Mim Kemal-Mütercimler, Erol, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Demokratlar Klubü Yayını, Ankara, 2000.
- Primakov, Yevgeni, *Rusların Gözüyle Orta Doğu*, Timaş Yayınları, Çev. Olga Tezcan, İstanbul, 2009.
- Şahin, Mehmet, "Orta Doğu ile İlişkiler", Haydar Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Platin Yayınları, Ankara, 2008.
- Yılmaz, Türel, *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2009.